

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

УДК 342.924

Новицька Н. Б.,

natalka_bn_@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-4753-7625

д.ю.н., с.н.с., професор кафедри приватного права,

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Київська область

Миколаєць В. А.,

Mykolaietsva@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2346-3994

д.ю.н., професор кафедри приватного права,

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Київська область

Мацелик Т. О.,

2012boom@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0354-4663>

д.ю.н., професор, професор кафедри публічного права,

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Київська область

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан правового регулювання суспільних відносин щодо розповсюдження інформаційної продукції, що негативно впливає на фізичний, психічний та моральний стан дитини, обґрунтування необхідності вдосконалення системи відповідного правового регулювання та розробка практичних рекомендацій щодо реформування законодавства, як окремого інституту загальної системи протидії інформаційному насильству.

Розглянуто сутність поняття інформаційне насильство у вузькому та широкому значенні.

Визначено, що обов'язковою ознакою законодавства демократичних країн є встановлення суворих обмежень і заборон на розповсюдження серед дітей і підлітків інформації, що "руйнує моральність" та "порушує їх благополуччя". Серед механізмів реалізації відповідних обмежень і заборон, які передбачені законом, встановлюється: експертиза інформаційної продукції, введення вікових класифікацій та обмеження щодо часу трансляції "дитячих" і "дорослих передач", розробка реєстрів, створення спеціальних контрольно-наглядових органів, встановлення суворих заходів відповідальності за незаконний обіг інформаційної продукції.

Констатовано що в Україні було прийнято ряд законів щодо запобігання та протидії насильства щодо дітей в сім'ї, в освітніх установах, та попередження сексуального насильства. Разом з тим, про інформаційне насильство та насильство вчинене за допомогою інформаційно комунікаційних засобів в зазначених нормативно-правових актах мова не йде. Тому запропоновано внесення змін і доповнень до Закону України «Про захист суспільної моралі» та інших нормативно-правових актів, удосконалення механізму притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у поширенні інформаційної продукції, що може спричинити інформаційне насильство над дитиною; проведення профілактично розяснювальної роботи як з батьками так і з дитиною; розроблення рекомендацій для медіа-спільноти щодо недопущення розповсюдження інформаційної продукції, яка може завдати шкоди моральному здоров'ю дитини. Проблема порушення прав дитини надзвичайно складна, і вирішувати її необхідно комплексно залучивши до співпраці правоохоронні органи, науковців та громадські організації. Лише усвідомлення того, що небайдужість кожного є запорукою формування морально стійкого молодого покоління, може слугувати умовою віри та сподівання на зміцнення та збереження суспільної моралі у майбутньому.

Ключові слова: насильство, інформаційне насильство, суспільна мораль, протидія поширенню негативної інформації, дитина.

Novytska N. B.

natalka_bn_@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-4753-7625

Doctor of Law, Senior Research Associate, Professor at the Department of Private Law, State Tax University, Irpin, Kyiv region

Mykolaiets V. A.

Mykolaietsva@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2346-3994

Doctor of Law, Professor at the Department of Private Law, State Tax University, Irpin, Kyiv region

Macelyk T. O.

2012boom@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0354-4663>

Doctor of Law., Prof., Professor at the Department of Public Law, State Tax University, Irpin, Kyiv region

LEGAL ASPECTS OF COUNTERING INFORMATIONAL VIOLENCE AGAINST CHILDREN

Abstract. *The article examines the current state of legal regulation of social relations regarding the distribution of information products, which negatively affects the physical, mental, and moral condition of a child, the justification of the need to improve the system of appropriate legal regulation, and the development of practical recommendations for reforming legislation as a separate institution of the general system of countering informational violence.*

The essence of the concept of informational violence in the narrow and broad sense is considered.

It was determined that a mandatory feature of the legislation of democratic countries is the establishment of strict restrictions and prohibitions on the distribution of information among children and adolescents that "destroys morality" and "violates their well-being". Among the mechanisms for the implementation of relevant restrictions and prohibitions provided for by law, the following are established: examination of information products, introduction of age classifications and restrictions on the time of broadcast of "children's" and "adult programs", development of registers, creation of special control and supervision bodies, establishment of strict measures of responsibility for illegal circulation of information products.

It has been established that a number of laws have been adopted in Ukraine to prevent and combat violence against children in the family, in educational institutions, and to prevent sexual violence. At the same time, informational violence and violence perpetrated with the help of informational communication means are not mentioned in the specified regulatory legal acts. Therefore, it is proposed to introduce amendments and additions to the Law of Ukraine "On the Protection of Public Morals" and other normative legal acts, to improve the mechanism of bringing to legal responsibility persons guilty of distributing informational products that can cause informational violence against a child; carrying out preventive explanatory work both with parents and with the child; development of recommendations for the media community to prevent the distribution of information products that may harm the moral health of a child. The problem of violation of children's rights is extremely complex, and it must be solved by comprehensively involving law enforcement agencies, scientists, and public organizations in cooperation. Only the awareness that everyone's indifference is the key to the formation of a morally stable young generation can serve as a condition of faith and hope for the strengthening and preservation of public morality in the future.

Key words: *violence, informational violence, social morality, countering the spread of negative information, child.*

JEL Classification: K 14

DOI: <https://doi.org/110.36477/2616-7611-2022-11-04>

Сучасне середовище існування людини неможливо уявити без процесів інформатизації. Інформація сьогодні є тим ресурсом який пронизує всі сфери людського буття, тому від її якості залежить психічне і фізичне здоров'я людини, а особливо дитини. Сьогодні дитина більшість свого часу проводить у он-лайн середовищі спіл-

куючись, граючись, шукаючи та поширюючи певну інформацію. У даного виду діяльності є як позитивні, так і негативні сторони. Звичайно, процеси інформатизації дають дитині можливість навчання, пошуку інформації, спілкування з однолітками, а з іншого боку це дає можливість піддавати дітей негативному інформацій-

ному впливу – інформаційному насильству. Отже виникають нові виклики для суспільства: інформаційне насильство, як різновид психологічного. Більше того такий вид насильства дуже тяжко виявити та кваліфікувати тому що в своїй більшості воно не завжди є видимим.

Сьогодні питання боротьби з інформаційним насильством над дитиною повинно стати пріоритетним для української держави та суспільства. Існуючі нормативно правові акти, дія яких направлена на зменшення негативного інформаційного впливу на дітей здебільшого мають декларативний характер.

Аналіз дослідження проблеми. Теоретичні напрацювання щодо проблем, які пов'язані з негативним інформаційним впливом та інформаційним насильством над дітьми, відображено у численних працях як вітчизняних науковців так і закордонних. Серед них: Г. Городяненко, Дженні Грехен Скотт, О. Данильян, О. Дзьобань, А. Залінський, М. Ковалів, В. Колпаков, В. Костицький, С. Нікітенко, Н. Савінова, Г. Й. Шнайдер та інші.

Мета статті полягає у вивченні сучасного стану правового регулювання суспільних відносин щодо розповсюдження інформаційної продукції, що негативно впливає на фізичний, психічний та моральний стан дитини, обґрунтування необхідності вдосконалення системи відповідного правового регулювання та розробка практичних рекомендацій щодо реформування законодавства, як окремого інституту загальної системи протидії інформаційному насильству.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток інформаційних технологій розширив комунікаційні, просторові і часові межі для навчання, спілкування, відпочинку, праці та самостійного розвитку особистості як дорослої людини, так і дітей. Діти в Інтернеті шукають та/або завантажують інформацію для занять і розваг, спілкуються за допомогою різних месенджерів. Цифрові технології міцно увійшли у повсякденне життя дітей, які надзвичайно багато часу проводять в мережі Інтернет. стали складовою життя дітей і підлітків, а оскільки вони виявляють зацікавленість до усього нового, то вірогідніше можуть потрапити під небезпечний зовнішній вплив. Найжахливіше те, що цей вплив частіше має віддалений і анонімний характер. Така форма насильства не обов'язково відбувається вічна-віч та не вимагає фізичного контакту [1].

У Конвенції про права дитини задекларовано, що інтереси дітей повинні бути пріоритетними

у всіх діях, що стосуються дітей, їх права повинні бути забезпечені та захищені. Думка дитини, у всіх, без виключення, випадках, відповідно до її віку, має братися до уваги [2]. Дитина є найвищою соціальною цінністю кожної держави, незалежно від того визнається це законом кожної конкретної держави чи ні. Незважаючи на значну увагу держав до захисту прав дітей, ці права й досі порушуються, а робота що ведеться в цьому напрямі є недостатньою.

На сучасному етапі питання контролю за розповсюдженням інформації, що здатна негативно вплинути на фізичний, психічний та моральний стан людини є невід'ємною складовою як державної політики окремих країн так і міжнародного співтовариства в цілому. У даному розумінні найбільш актуальною є проблема захисту дітей від негативного впливу інформаційного середовища – інформаційного насильства.

Сутність поняття інформаційне насильство у своїх дослідженнях розкривали як українські так і закордонні вчені у широкому та вузькому значеннях. Данильян О.Г. та Дзьобань О.П. розглядали інформаційне насильство в широкому та вузькому сенсі. В широкому сенсі – це не силовий впорядкований вплив на об'єкти, що носить анти-соціальний або антиособовий характер. Інформаційне насильство у вузькому сенсі – несиловий вплив (дія) на ментальну сферу, що суперечить закономірному перебігу подій [3].

Василевич О.Г. розуміє під інформаційним насильством інформаційний вплив на людину, що призводить до втрати, деформації, обмеження, або неможливості здійснення таких людських якостей, які становлять особистість людини, тобто свідомість і самосвідомість, свобода вибору, індивідуальність, система цінностей, світогляд, система потреб, інтересів та установок [4].

Найбільш узагальнене визначення інформаційному насильству дають Самчинська О.А. та Фурашев В.М.: «Інформаційне насильство – це цілеспрямований вплив на свідомість людини (групи осіб) поза її волею, який здійснюється за допомогою інформаційних засобів, інформаційних технологій та психологічних прийомів в результаті якого порушується інформаційна свобода об'єкта впливу та який здатний заподіяти шкоду життю та здоров'ю людини (групі осіб) на яку впливають» [5].

Саме тому обов'язковою ознакою законодавства демократичних країн є встановлення суворих обмежень і заборон на розповсюдження

серед дітей і підлітків інформації, що “руйнує моральність” та “порушує їх благополуччя”.

Серед механізмів реалізації відповідних обмежень і заборон, які передбачені законом, встановлюється: експертиза інформаційної продукції, введення вікових класифікацій та обмеження щодо часу трансляції “дитячих” і “дорослих передач”, розробка реєстрів, створення спеціальних контрольно-наглядових органів, встановлення суворих заходів відповідальності за незаконний обіг інформаційної продукції.

Необхідно відмітити, що в Україні було прийнято ряд законів щодо запобігання та протидії насильства щодо дітей в сім’ї, в освітніх установах, та попередження сексуального насильства. Разом з тим, про інформаційне насильство та насильство вчинене за допомогою інформаційно комунікаційних засобів в зазначених нормативно-правових актах мова не йде.

Враховуючи потребу у протидії інформаційному насильству, в національному законодавстві існує не значна кількість норм, спрямованих на обмеження виробництва та обігу інформаційної продукції, що може завдати шкоди моральному здоров’ю дитини. З метою гарантування та захисту від інформаційного насильства чинним законодавством передбачена юридична відповідальність (кримінальна або адміністративна) за дії, що суперечать принципам гармонійного розвитку людини, суспільства або держави. У Кримінальному кодексі України встановлено відповідальність за суспільно-небезпечні діяння, які спрямовані проти суспільної моралі, а в Кодексі України про адміністративні правопорушення закріплені діяння, які не становлять суспільної небезпеки, а є лише суспільно-шкідливими. Так, наприклад, відповідно до статті 156 Кримінального кодексу України передбачається відповідальність за розбещення неповнолітніх, що може полягати у ознайомленні дітей з порнографічними зображеннями, відеофільмами тощо; статтею 161 Кримінального кодексу України караються умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності особи або образу почуттів громадян у зв’язку з їхніми релігійними переконаннями [6].

Безпосередньо питання організації захисту суспільної моралі були врегульовані Законом України “Про захист суспільної моралі”, прийнятим у 2003 році, який на даний час є основним законодавчим актом щодо захисту суспільної моралі в Україні [7].

Одним з основних напрямів державного регулювання обігу інформаційної продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, згідно Закону, є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення.

Особливу увагу в Законі приділено захисту інтересів неповнолітніх. Так статтею 7 забороняється втягування неповнолітніх у діяльність щодо виробництва й розповсюдження продукції сексуального або еротичного характеру, порнографічних матеріалів, надання послуг та організацію й проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру, а також використання образів неповнолітніх у вказаній продукції. Разом з тим дана норма закону потребує удосконалення. Враховуючи вагомість проблеми захисту дітей від впливу негативної інформації, на нашу думку, необхідно більше конкретизувати положення статті та врахувати нові джерела поширення такої інформації. Тому пропонуємо викласти зазначену статтю так:

“Стаття 7. Захист дітей від негативного впливу продукції, забороненої чи обмеженої до обігу на території України

З метою захисту морального та фізичного здоров’я дітей забороняється:

використання у рекламі, мобільному контенті, у комп’ютерних іграх та інших іграх для дітей, у друкованій продукції та поліграфії, розрахованій на дітей, а також у анімаційних фільмах та фільмах, що не мають обмеження глядацької аудиторії, дитячій відео- та аудіо-продукції, дитячих телевізійних та радіо програмах (передачах) і видовищних заходах елементів насильства і жорстокості, грубих та брутальних слів, ненормативної лексики та непристойних виразів і жестів, а також демонстрація тіл померлих чи важко поранених людей, сцен, що викликають страх чи жах, заохочують каліцтво чи самогубство, актів вандалізму, позитивного оцінювання насильства;

втягнення дітей у діяльність з виробництва й обігу продукції сексуального чи еротичного характеру, продукції, що містить елементи насильства чи жорстокості, продукції що завдає шкоди суспільній моралі, надання послуг еротичного характеру, а також організації й проведення видовищних заходів еротичного характеру;

розповсюдження продукції сексуального чи еротичного характеру, продукції що містить елементи насильства та жорстокості, а також матеріалів, що завдають шкоди суспільній моралі, надання послуг еротичного характеру, а також проведення видовищних заходів еротичного характеру серед дітей;

використання образів дітей чи їх анатомічних частин тіла у будь-якій формі, або їх імітація чи опис в продукції сексуального чи еротичного характеру та у проведенні видовищних заходів еротичного характеру”.

В умовах воєнного стану діти стали значно більше часу проводити в Інтернеті та інших соціальних мережах, що має свої негативні наслідки, адже інформаційна продукція яка міститься в мережі значно мілітаризувалася. Дитина не в змозі правильно зрозуміти і усвідомити одержану інформацію, і, як наслідок, поява тривожності та різних психічних розладів. Тому батькам потрібно бути уважними до своїх дітей та вчасно реагувати на проблему: проводити бесіди з дитиною, пояснювати правила користування Інтернетом та іншими соціальними мережами, роз'яснювати, в яких випадках і яка поведінка є нормальною і безпечною.

Важливим елементом профілактики інформаційного насильства щодо дітей є розташування комп'ютера в зоні спільного користування, спостереження за дитиною під час користування Інтернетом, використання спеціальних програм батьківського контролю і фільтрації (фільтрація за ключовими словами; динамічна фільтрація; URL-фільтрація), вислуховування дитини щодо її вражень і дій у віртуальному просторі, а також вміння виявити випадки онлайн-насильства, кібербулінгу і вчасно реагувати на них[1].

Недостатня увага з боку батьків та порушення соціальної адаптації призводить до того, що віртуальний світ стає для дитини доступним і привабливим, кіберпростір стає для неї важливішим за реальне життя.

Інформаційне насильство надзвичайно небезпечне, адже воно спричиняє глибокий постійний стрес, який доволі складно виявити та зрозуміти його причини. Тому на часі створення та запровадження ефективних механізмів виявлення дітей які постраждали та надання їм допомоги. Тому завданням суспільства та держави є створення дієвого механізму протидії поширенню інформації що може зашкодити моральному здоров'ю дітей, формування умов безпечного використання дітьми інформаційно-комунікаційних технологій

і здійснення контролю за забезпеченням та дотриманням цих умов. Необхідно на рівні держави відновити систему просвітницьких заходів щодо розвитку духовності та зміцнення моральності у суспільстві шляхом запровадження у навчальних закладах спеціальних освітніх програм, державного замовлення на створення та трансляцію спеціалізованої освітньої аудіо-, та відеопродукції, здійснення наукової діяльності з питань розвитку духовності та зміцнення моральності у суспільстві.

Просвітницьку діяльність щодо розвитку духовності та зміцнення моральності у суспільстві здійснюють у межах наданих повноважень спеціально уповноважені органи у сфері освіти, культури, телерадіомовлення тощо. Спеціальні освітні програми запроваджуються в усіх навчально-виховних закладах, незалежно від їх відомчого підпорядкування та форм власності. Для трансляції спеціалізованої освітньої аудіо- та відеопродукції на державних телерадіоканалах встановлюється квота ефірного часу[8].

На нашу думку, запобігання негативного впливу продукції, що негативно впливає на моральний і розумовий розвиток дітей повинна забезпечуватися шляхом:

- внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів;
- удосконалення механізму притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у поширенні інформаційної продукції, що може спричинити інформаційне насильство над дитиною;
- проведення профілактично роз'яснювальної роботи як з батьками так і з дитиною;
- розроблення рекомендацій для медіа-спільноти щодо недопущення розповсюдження інформаційної продукції, яка може завдати шкоди моральному здоров'ю дитини.

Проблема порушення прав дитини надзвичайно складна, і вирішувати її необхідно комплексно залучивши до співпраці правоохоронні органи, науковців та громадські організації.

Лише усвідомлення того, що небайдужість кожного є запорукою формування морально стійкого молодого покоління, може слугувати умовою віри та сподівання на зміцнення та збереження суспільної моралі у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тілікіна Н.В. Види насильства щодо дітей з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Молодий вчений. № 10 (86). 2020. С. 260-267.

2. Конвенція про права дитини / Права людини. Міжнародні договори України, декларації документи [упоряд. Ю. К. Качуренко] К. : Юрінформ, 1992. С. 123 – 146.

3. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Інформаційне насильство: сутнісні проблеми. URL.: http://www.rusnauka.com/3_anr_2011/philosophia/2_78843.doc.htm

4. Василевич О.Г. Інформаційне насильство як соціальний феномен. URL.: <http://eprints.zu.edu.ua/2024/1/22.pdf>

5. Самчинська О.А., Фурашев В.А. Інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція та пропаганда: поняття, ознаки та співвідношення. Інформація і право. № 1(36). 2021. С. 55-65.

6. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. –2001. № 25-26. Ст 131.

7. Про захист суспільної моралі. Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV: станом на 03 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text> (дата звернення: 11.06.2022).

8. Новицька Н.Б. Правові основи захисту дітей від негативного впливу інформаційного середовища. Правова інформатика : науковий журнал з питань правової інформатики, інформаційного права та інформаційної безпеки. 2009. № 4(24). С. 37-41.

REFERENCES:

1. Tilikina N.V. Vydy nasytstvo shchodo ditei z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinykh

tekhnohii. Molodyi vchenyi. № 10 (86). 2020. S. 260-267.

2. Konventsiiia pro prava dytyny / Prava liudyny. Mizhnarodni dohovory Ukrainy, deklaratsii dokumenty [uporiad. Yu. K. Kachurenko] K. : Yurinform, 1992. S. 123 – 146

3. Danylian O.H., Dzoban O.P. Informatsiine nasytstvo: sutnisni problemy. URL.: http://www.rusnauka.com/3_anr_2011/philosophia/2_78843.doc.htm

4. Vasylevych O.H. Informatsiine nasytstvo yak sotsialnyi fenomen. URL.: <http://eprints.zu.edu.ua/2024/1/22.pdf>

5. Samchynska O.A., Furashev V.A. Informatsiine nasytstvo, informatsiina manipuliatsiia ta propahanda: poniattia, oznaky ta spivvidnoshennia. Informatsiia i pravo. № 1(36). 2021. S. 55-65.

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. –2001. № 25-26. St 131.

7. Pro zakhyst suspilnoi morali. Zakon Ukrainy vid 20.11.2003 r. № 1296-IV: stanom na 03 ber. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text> (data zvernennia: 11.06.2022).

8. Novytska N.B. Pravovi osnovy zakhystu ditei vid nehatyvnoho vplyvu informatsiinoho sere dovyyshcha. Pravova informatyka : naukovyi zhurnal z pytan pravovoi informatyky, informatsiinoho prava ta informatsiinoi bezpeky. 2009. № 4(24). S. 37-41.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2022